

সমাজত অন্ধবিশ্বাস আৰু অলৌকিকতাৰ প্ৰভাৱ

- অজিত কুমাৰ শৰ্মা, অৱসৰপ্ৰাপ্ত শিক্ষক, KRP, SCERT (Science) 2019

জীৱাশ্ম উদ্ঘাটনৰ যোগেদি নৃতত্ত্ববিদ সকলে দিয়া ক্ৰমবিকাশৰ ব্যাখ্যাৰ মতে, এই পৃথিৱীত মানুহে প্ৰায় পাঁচ নিযুত বছৰ বসবাস কৰি আহিছে। মানুহ এবিধ বিচাৰ বুদ্ধি থকা প্ৰাণী। নিজৰ যিকোনো সমস্যা নিজৰ মগজুৰে বিবেচনা কৰি সমাধানৰ কৌশল আয়ত্ত কৰিব পাৰে। সেয়েহে, মানুহ অন্য প্ৰাণী সমূহতকৈ উচ্চ স্তৰৰ বুলি বিবেচিত হৈ আহিছে। আদিম অৱস্থাত মানুহে আজিৰ দৰে সমাজ পাতি বসবাস কৰিব জন? নাছিল যদিও কালক্ৰমত সমাজ গঢ়ি বসবাস কৰিবলৈ শিকিলে। আদিম অৱস্থাত মানুহে একেটা পৰিয়ালৰ সদস্য সকলক লৈ দল বান্ধি পাহাৰ, পৰ্বত, নদ-নদী সমতল, অৰণ্য আদি অঞ্চলত খাদ্যৰ সমান্তৰাল ভাৱে বাসস্থানৰ সন্ধানত ঘূৰি ফুৰিব লগা হৈছিল। ধূমুহ, বতাহ, বৰষুণ, শিলাবৃষ্টি, ভূইকম্প আদিক প্ৰাণ থকা আৰু সূৰ্য্য, চন্দ্ৰ, গ্ৰহ-নক্ষত্ৰ আদিক দেৱী-দেৱতা বুলি ভাবিছিল আৰু সিবিলাকক পূজা অৰ্চনা কৰি সন্তুষ্ট কৰিব পাৰিলে সম্ভাৱ্য বিপদ সমূহৰ পৰা ৰক্ষা পাব পাৰি বুলি বিশ্বাস কৰিছিল। এনেদৰে সময় অতিবাহিত হোৱাৰ পৰিপেক্ষিত মানুহৰ মনত ধৰ্মৰ ভেটি গঢ়ি উঠিছিল। মানুহৰ সকলোবোৰ সমস্যাৰ সমাধান যেন ধৰ্মৰ দ্বাৰা হে সম্ভৱ। এই মনোভাৱ আধুনিক সমাজতো বতী থকাটো অ-স্বাভাৱিক নহয়। বৰ্তমান বিজ্ঞান আৰু প্ৰযুক্তিৰ অগ্ৰগতিৰ সময়তো উন্নত দেশবোৰৰ তুলনাত তৃতীয় বিশ্বৰ দেশ বোৰত ধৰ্মই যেন মানুহ জীয়াই থকাৰ এক মাত্ৰ সম্বল- এই মানসিকতাৰ অন্ত পৰা নাই। আশা কৰিব পাৰি যে, বিজ্ঞান আৰু প্ৰযুক্তি বিদ্যাৰ উত্তৰণৰ দ্বাৰা সামাজিক ৰীতি-নীতি, শিক্ষা, ধৰ্মকে আদি কৰি সামাজিক জীৱনৰ প্ৰতিটো দিশতে এদিন নিশ্চয় পৰিবৰ্তন আহিব।

স্থায়ী সমাজ গঢ়ি উঠাৰ লগে লগে মানুহে ব্যক্তিগত আৰু সামাজিক জীৱনত কিছুমান ৰীতিনীতি মানি চলিবলৈ নিয়ম নিৰ্দ্ধাৰণ কৰি ললে। সৰু এখন সমাজৰ পৰা ক্ৰমে বৃহৎ সমাজলৈ পৰিবৰ্তন হ'ল। তীক্ষ্ণ বুদ্ধিসম্পন্ন কিছু ব্যক্তিয়ে সমাজত নিজৰ প্ৰতিপত্তি বজাই ৰাখিবৰ বাবে বিভিন্ন উপায় অবলম্বন কৰিবলৈ ধৰিলে। শাৰীৰিক শক্তি প্ৰয়োগ কৰাৰ পৰিবৰ্তে ধৰ্মীয় দুৰ্বলতাৰ সোযোগলৈ মানুহক দমন কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰি নিজকে উচ্চ আসনত বহুৱাবৰ চেষ্টা কৰিবলৈ ধৰিলে আৰু প্ৰচাৰ কৰা হৈছিল তেখেত সকল হেনো ঈশ্বৰৰ সন্তান আৰু ঐশ্বৰীক গুণ সম্পন্ন ব্যক্তি আৰু মানুহৰ যিকোনো দুখদুখতি অনায়েসে নাশ কৰিব পাৰে। এনে ধৰ্মীয় যাজক বা পুৰোহীত সকলে সাধাৰণ শ্ৰেণীৰ মানুহৰ মাজত বিশ্বাস আনিবৰ বাবে কিছুমান কৌশল ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ ললে। এনে বিশেষ

কৌশল জনা ব্যক্তিক আৱশ্যক অনুসৰি নিজৰ আয়ত্বত ৰাখি সমাজত নিজকে প্ৰতিষ্ঠা কৰি লৈছিল। কৌশল বোৰ আছিল সাধাৰণ শ্ৰেণীৰ মানুহৰ বাবে অলৌকিক কিছুমান ভৌতিক অথবা ৰসায়নিক ধৰ্মীয় লৌকিক কৌশল। মানুহে জন্মৰ পৰা নিজৰ পঞ্চ ইন্দ্ৰিয়ৰ দ্বাৰা নিজৰ পাৰিপাৰ্শ্বিক অৱস্থাত পোৱা কিছুমান প্ৰাকৃতিক পৰিঘটনাৰ পৰা জীৱনত আহৰণ কৰা কিছুমান অভিজ্ঞতা মগজুত সঞ্চিত কৰি ৰাখি থয় আৰু সময় সাপেক্ষে সিবিলাকক বৰ্তমানৰ লগত তুলনা কৰি বাস্তৱ বা লৌকিক বুলি মানি লয়। কিন্তু ইয়াৰ ব্যতিক্ৰম হলে লগতে নিজৰ বিচাৰ বুদ্ধিৰে বিবেচনা কৰি কাৰণ নিৰ্ধাৰণ কৰিব নোৱাৰিলে তাকেই অলৌকিক আখ্যা দিয়া হয়। 'ৰ' দ, বতাহ, বৰষুণ, গজনি, ধুমুহ, শিলাবৃষ্টি, ভূইকপ আদি প্ৰাকৃতিক পৰিঘটনা বোৰ আমি আমাৰ পাৰিপাৰ্শ্বিক অৱস্থাৰ পৰা পোৱা অভিজ্ঞতাৰ পৰা চিনাক্ত কৰি লওঁ আৰু সিবিলাকৰ পৰা আৱশ্যক বোধে কেনেদৰে ৰক্ষা পাবে পাৰি তাকো নিৰ্ধাৰণ কৰি থওঁ। একেদৰে আমাৰ বন্ধু বা জ্ঞাতি জনক বহুদিনৰ পাচত লগ পালে আমি মগজুত সঞ্চিত স্মৃতিৰ পৰা চিনাক্ত কৰি লওঁ আৰু মানুহ জনক চিনি পাওঁ – কেতিয়াবা কোনো মৃত ব্যক্তিক হঠাৎ কোনোবাই স্ব চকুৰে দেখা পোৱাৰ কথা জাহিৰ কৰে-ই এক অলৌকিক, এনে ঘটনা কোৱল চকুৰ ভ্ৰান্তিৰ বাহিৰে আন একো নহয়। এনে দৃষ্টি ভ্ৰমৰ ঘটনা সচৰাচৰ ঘটি নথকা নহয় – বহুতৰে জীৱনত ঘটি আছে। ইয়াৰ অন্তৰালত অৱশ্যে শিশু অৱস্থাত শুনা কিছুমান অলৌকিক কাহিনিৰ স্মৃতি থাকিলেও হ'ব পাৰে ই কোনো আত্মাৰ বাস্তৱ ৰূপ ধাৰণ হ'ব নোৱাৰে।

বৰ্তমান আমাৰ সমাজত যি কু-সংস্কাৰ আৰু অন্ধবিশ্বাসৰ বশৱৰ্তী হৈ সমাজ চলি আছে তাৰ বাবে কেৱল সমাজৰ লোক সকলকে দায়ী বুলিব নোৱাৰি – আমি কথাবোৰ বিখ্যাত কোনো ব্যক্তিয়ে মানিছে বুলিয়েই মানি লওঁ। যুক্তিৰে চালি-জাৰি চাই বিবেচনা কৰি গ্ৰহণ বা বৰ্জন কৰাৰ মানসিকতা আমি গঢ়ি তুলিব পৰা নাই। পুৰণি ৰীতি-নীতিত অটল বিশ্বাসী সমাজ ব্যৱস্থাত হঠাৎ পৰিবৰ্তন অনাটো বৰ সহজ নহয় যদিও উঠি অহা প্ৰজন্মই চেষ্টা কৰিলে নিশ্চয় ইয়াৰ পৰিবৰ্তন আনিব পাৰিব। আহকচোন আমি ক্ষণেক সময়ৰ বাবে চিন্তা কৰি চাওঁচোন – যেতিয়া কোনো যাদুকৰে মঞ্চত যাদু খেল প্ৰদৰ্শন কৰে তেতিয়া আমি বিস্মিত হলেও অলৌকিক বুলি মানি নলও আৰু ইয়াৰ অন্তৰালত কিছু কৌশল লুকাই আছে বুলি ভাবি লবলৈ সময়কে নালাগে কিন্তু একে খেলকে এজন তালিকে দেখুৱালে- অলৌকিকতাতে বিশ্বাস কৰি আমি আমাৰ ঘৰুৱা পাৰিবাৰিক সমস্যা অথবা নিজৰ ব্যক্তিগত সমস্যা সমূহ সমাধান কৰিবৰ বাবে খাটনি ধৰে আৰু তাত্ত্বিকতাত বিশ্বাস কৰি সৰ্বোচ্চ হেৰুৱাৰ উদহেৰণো আমাৰ সমাজত বিৰল নহয়।।

আজি কিছু দিন পূৰ্বে ২০০৬ চনৰ ২০ আগষ্ট তাৰিখে গনেশে গাখীৰ খোৱা যি অলৌকিক ঘটনা প্ৰচাৰ হৈছিল তাক কোনো যুক্তিৰে বিবেচনা কৰি চাবলৈ যেন কাৰো আহৰিয়েই নাছিল- সকলোৱে অলৌকিক ঘটনা বুলি মানি লৈছিল-আৰু গনেশ পূজাত ব্যস্ত হৈ পৰিছিল। পাছত বৈজ্ঞানিক যুক্তি আগবঢ়োৱাতহে যেন অলৌকিকতাৰ শাম কাটিল। এই ঘটনা আহিল জুলীয়া পদাৰ্থৰ পৃষ্ঠটান আৰু সুক্ষ্ম নলাকৰ্ষণৰ লৌকিক ঘটনা। এনে ধৰণে আমি অন্ধবিশ্বাসৰ বশবৰ্তী হৈ কিমান যে অযুক্তিকৰ বা অলৌকিকতাৰ আশ্ৰয় লৈ আহো কৈ শেষ কৰিব নোৱাৰি। বৰ্তমানে আমাৰ সমাজতে সহজ সৰল মানুহৰ মাজলৈ কিছু ভণ্ড তান্ত্ৰিকৰ আগমন ঘটি আহে আৰু তেওঁ লোকৰ হাতৰ কিটিপকে যাদু মন্ত্ৰৰ অলৌকিকতা বুলি জাহিৰ কৰি সুযোগ গ্ৰহন কৰি আহিছে আৰু সাধাৰণ মানুহৰ ধন-সোণ লুটকৰি নি জন সাধাৰক অন্ধকাৰৰ ফালে ঠেলি নি আছে।

পুৰনি কালত অতি ধৰ্ম-পৰায়ন আৰু সহজ সৰল সমাজৰ ব্যক্তি সকলৰ সৰলতাৰ সুযোগ লৈ এচাম স্বাৰ্থ লোভী ব্যক্তিয়ে অলৌকিকতাৰ আশ্ৰয় লৈ সমাজক দিনক দিনে ধৰ্মান্ধলৈ থেলি লৈ গৈছিল। তাহানি কালত ধৰ্মৰ নামত লুণ্ঠণৰ বিপৰীতে মাত মাতিবলৈ গৈ একো একোজন দাৰ্শনিকৰ মৃত প্ৰায় অৱস্থা হৈছিল অথবা কাৰোবোক মৃত্যু দণ্ডৰে দণ্ডিতও কৰা হৈছিল। তথাপিও কালক্ৰমত তেনে দাৰ্শনিকৰ কথাবোৰ বিজ্ঞান সন্মত ভাৱে সত্যবুলি প্ৰমানীত হৈ আহিছে। সৰু লৰা ছোৱালীক ভূত-প্ৰেতৰ কথাকৈ যেনেদৰে একালত বস কৰি ৰাখিব পৰা হৈছিল, থিক তেনেদৰে অলৌকিকতাৰ সুযোগ লৈ সমাজৰ ব্যক্তি সকলক বিভিন্ন দেৱ-দেৱীৰ নামত এচাম লোকে লুণ্ঠণ কৰি অহা কথাও অসত্য নোহোৱা নহয়। অৱশ্যে -তাৰ মাজতে কিছুমান কথাৰ যুক্তি নথকাও নহয়। যেনে দৰে বশিকৰণৰ দ্বাৰা মানুহৰ কিছুমান ৰোগ যেনে স্নায়ু তন্ত্ৰৰ দুৰ্বলতা, ৰক্তচাপ জনিত ৰোগ নিৰাময় কৰা ইত্যাদি ৰ লৌকিকতাও নথকা নহয় কাৰণ এনে ধৰণৰ ৰোগ সমূহ ৰোগীৰ মানসিক শক্তিৰ ওপৰত যথেষ্ট নিৰ্ভৰ কৰে গতিকে ৰোগীৰ সম্পূৰ্ণ বিশ্বাস থাকিলে দৰৱ প্ৰয়োগ নকৰাকৈয়ে ৰোগ নিৰাময় কৰাটো অসম্ভৱ নহয়। কিন্তু এনে ধৰণৰ ৰোগ নিৰাময় কৰাৰ সুযোগ লৈ এচাম লোকে সকলো ধৰনৰ ৰোগ নিৰাময় কৰিব পাৰে বুলি জাহিৰ কৰি সমাজক প্ৰতাৰণা কৰি আহিছে। যাদু মন্ত্ৰৰে সমস্যা সমাধান কৰিব নোৱাৰিলে কাৰোবাক ডাইনী সজাই হত্যা কৰা ঘটনা আমাৰ প্ৰচাৰ মাধ্যমত। শিৰোনামা দখল কৰা আমি সকলোৱে পাই আহিছো। আমি শিক্ষিত সমাজ খনে কিছুমানে কথা যুক্তিৰে বিবেচনা কৰি চাব পৰা হৈছে। যদি আমি অলৌকিকতাত বিশ্বাস কৰি অযুক্তিকৰ কাৰ্যকলাপৰ বিপৰীতে মাত নামাতো তেন্তে ভৱিষ্যত প্ৰজন্মক কোনে উদ্ধাৰে কৰিব। কিছুমান কথা আমি যুক্তিৰে বিবেচনা কৰি চাব পাৰো, যেনে দৰে কোনো ব্যক্তিক বিসাক্ত সাপে দংশন কৰাৰ পাছত যদি মানুহ জনৰ মৃত্যু ঘটে তেন্তে মৃত ব্যক্তিক মন্ত্ৰৰ দ্বাৰা পুনৰ জীৱন দান দিব পৰাটো সম্ভৱ নে? কিন্তু যদি

মানুহ জনৰ মৃত্যু নঘটি কেৱল মূৰ্ছা যায় তেন্তে বেজ নালাগে চিকিৎসা পালে পুনৰ সুস্থ অৱস্থালৈ অহাটো অৱাস্তৱ নহয়। মৃত ব্যক্তিক জীৱন দান দিয়া এটা অলৌকিক ঘটনা এনে ঘটনাৰ কোনো বৈজ্ঞানিক যুক্তি যুক্ততা নাই। ঋষি-মুনি সকলৰ পৰা পোৱা অদ্ভুত তন্ত্ৰ মন্ত্ৰৰ বলেৰে এনেবোৰ কাম কৰিব পাৰি বুলি তান্ত্ৰিক সকলে সমাজত কৰা কেৱল প্ৰচাৰ হে।।

নিজকে ভগৱানৰ অৱতাৰ বুলি জাহিৰ কৰা ব্যক্তি সকলে কোনো ধৰণৰ দৰৱ ব্যৱহাৰ নকৰাকৈয়ে কিছুমান ৰোগ নিৰাময় কৰিব পৰা কথাটো অলৌকিকতা নহয় কাৰণ প্ৰতি জন ব্যক্তিকে ৰোগ প্ৰতিৰোধ ক্ষমতা থাকে আৰু শৰীৰে আপোনা আপুনি শৰীৰক ৰোগ মুক্ত কৰিব পাৰে। মানসিক কাৰণত যি বিলাক ৰোগ হব পাৰে যেনে দৰে ৰক্তচাপ জনিত বিভিন্ন ৰোগ, শৰীৰৰ বিভিন্ন অংগৰ বিষ, স্নায়ৱিক দুৰ্বলতা আদি নিজৰ মানসিক শক্তি স্থিৰ ৰাখিব পাৰিলে বা কোনোৱো এই ক্ষেত্ৰত সহায় কৰিলে আপোনা আপুনি শৰীৰক ৰোগ মুক্ত কৰিবলৈ সক্ষম হব পাৰে। বৰ্তমান চিকিৎসা বিজ্ঞানেও এনে ধৰণৰ চিকিৎসা আগবঢ়াই আহিছে আৰু সুফল পাই আহিছে। যিদৰে সন্তানৰ বাবে পিতৃমাতৃ অথবা জ্যেষ্ঠ জনৰ হাতৰ পৰশে সাময়িক ভাৱে হোৱা শাৰীৰিক বহু সমস্যা দিয়ে সমাধান কৰিব পাৰে সেইটোও এটা লৌকিক প্ৰতিক্ৰিয়া। ইয়তে অলৌকিকতা নাই। কেতিয়াবা সাধু সন্যাসী সকলে কৰা অলৌকিক বা অতি প্ৰাকৃতিক ঘটনা বোৰে লৰালি কালত বাৰম্বাৰ পঢ়াশুনা কৰি থাকিলে অথবা সাধু কথা হিচাপে শুনাই থাকিলে সেই বিলাকেই কালক্ৰমত মানুহৰ মনত যুক্তিহীন আৰু অন্ধবিশ্বাসে বাহ লয় আৰু সমাজ খনক বৈজ্ঞানিক মানসিকতা বা যুক্তিবাদী হিচাপে গঢ়ি তোলাতে অসুবিধা হয়। গতিকে তেনে ধৰনৰ সাধুয়েই হওক বা কাহিনীয়েই হওক লৰা ছোৱালীক পঢ়িবলৈ দিব নালাগে। ৰসৰাজ লক্ষীনাথ বেজবৰুৱা দেৱৰ ৰচনাতে থকা সৰৱজান নামৰ সাধুটো নিশ্চয় সকলোৱে পঢ়িছে – তাত সৰৱজানৰ চৰিত্ৰত থকা ফৰিং নামৰ ব্যক্তি জনৰ প্ৰকৃত স্বৰূপ প্ৰকাশ পাইছে – আৰু অন্ধবিশ্বাসৰ বশবৰ্তী হৈ প্ৰতিজন দোষীয়ে দোষ স্বীকাৰ কৰি গৈ থাকিল আৰু ৰজাৰ আগত সৰৱজানৰ লগত কৰা পৰীক্ষাটোও ৰজাৰ অন্ধবিশ্বাসৰে প্ৰতিফলন। গতিকে কেতিয়াবা দোষীয়ে নিজৰ দোষ সাধু-সন্যাসীৰ আগত স্বীকাৰ কৰাটো অস্বাভাৱিক নহয়। আন এটা ধৰণে আমি চিন্তা কৰি চাব পাৰো যদি অলৌকিকতাৰ আশ্ৰয় লৈ সমাজত চলি থকা অন্যায় অবিচাৰ আদি কৰি থকা ব্যক্তিক ধৰিব পাৰি তেন্তে তেনে ব্যক্তিৰ দ্বাৰা দেশ এখনত ঘটি থকা চোৰ, ডকাইত, অপহৰণ, ধৰ্ষণ আদিত জৰিত থকা দোসী সকলক নিশ্চয় চিনাক্ত কৰিব পাৰিলে হেতেন কিন্তু বাস্তৱত তেনে হৈছেনে? সমাজত থকা বেজ-জ্ঞানীৰ দ্বাৰা সাধাৰণ গৰু চোৰ, ছাগলী চোৰ ধৰাটোত নিশ্চয় অলৌকিকতা নাই। গতিকে এনে ধৰণৰ অলৌকিক শক্তি সম্পন্ন সাধু সন্যাসীৰ ক্ষমতা থকা হ’লে তেনে ব্যক্তিয়ে দেশৰ প্ৰতিৰক্ষা বাহিনীৰ এজন অতি উচ্চ পদস্থ বিষয়া হিচাপে নিযুক্তি পালে হেতেন।

কাৰোবাৰ ঘৰৰ সন্মুখত ৰাতিপুৱা ৰঙা সূতাৰে মেৰিওৱা ফুল পৰি থকা দেখা পোৱাৰ পাচত গৃহস্থৰ গধূলীলৈ জৰ উঠাটো অন্ধ বিশ্বাসৰে প্ৰতিফলন। এইখিনিতে এটা কথা কব পৰি যে ধৰ্ম আৰু অলৌকিকতাক একেকাৰ কৰিলে নহ’ ব – ধৰ্ম হৈছে শৰীৰ, মন আৰু স্বাস্থ্যক সুস্থ কৰি ৰখা এটা ব্যক্তিগত বা সামাজিক প্ৰথা আৰু অলৌকিকতা হৈছে বৈজ্ঞানিক যুক্তিৰে পৰ্যবেক্ষণ বিশ্লেষণ আদি নকৰাকৈ এক অযুক্তিকৰ সিদ্ধান্তে উপনীত হোৱা অবিবেচিত তথ্য।।